

Utdrag ur en artikel av Aleksandr Tjepalov publicerad i den ryska tidskriften Peterburgskij Teatralnyj Zhurnal No 4, augusti 2005.

Den första dansande människan som jag såg i Sverige var en av 1900-talets största koreografer: Mats Ek. Den koreograf som för tjugo år sedan skakade balettvärlden med sin nya Giselle, stod tyst i ett hörn av salen och förberedde sig för den dagliga träningen tillsammans med dansare från Kungliga baletten. Det var rena turen att få se Ek i en sådan ovanlig situation, fast det sägs att denne den klassiska balettens ”baneman” använder varje möjlighet att delta i klassisk träning. Ek som fyllde 60 år i april håller sig i god form. Han tränade barfota i långa träningsbyxor och en gammal t-tröja. Hans rörelser var långt ifrån akademiskt korrekta eller exakta. Men grace och förfining är inget man förväntar sig av den moderna europeiska dansens filosof. Här handlar det enbart om träning av den egna kroppen, vars tillstånd och möjligheter Ek noggrant känner in.

Ek hade just kommit från Moskva där han varit på inbjudan av Vladimir Vasiljev och deltagit i ett program tillägnat Galina Ulanova. Där dansade han duetten ”Minnet” med sin 50-åriga hustru Ana Laguna, som tidigare var en framstående dansare i Cullbergbaletten. De hade talat om det som berör dem nu – om tidens gång, om åldrandet och hur man ska förhålla sig till det. ”Minnets” scenografi är ett vardagligt möblerat rum med en fåtölj, en byrå, en säng och en golvlampa. I detta rum var mannen och kvinnan en gång unga. Ansiktena har präglats av tiden och nu vägrar de att känna igen sig i spegeln. Men kroppen kommer ihåg allt. Detta står i rak motsättning till den stela skönheten i Ulanovas poser. Uttrycket ”Stanna, ögonblick, du är så vacker” har aldrig varit aktuellt för Ek.

Det var symboliskt att Laguna, som spelade den galna Giselle på ett riktigt dårhus 1982, kom till scenen där hon dog och återuppstod i Ulanovas romantiska Giselle. Idag är det varken förvånande eller chockerande. Förut var Vasiljev tvungen att försvara Ek som anklagades för att ”skända” den klassiska baletten. Nu är Eks ”Giselle”, ”Törnrosa” och ”Svansjön” själva klassiker, men ur ett annat århundrade. Den hårdare och mer uppriktiga dansen speglar nya uppfattningar om skönhet, livets sanning och konstens mål.

Efter ett besök på Dansmuseet i Stockholm, får man en bättre bild av en av Europas viktigaste danshuvudstäder (Stockholm tar fjärde plats efter Paris, Köpenhamn och Sankt Petersburg). Det är uppenbart att Stockholm inte ”ligger efter” i den moderna dansen. Här tänker man direkt på dynastin Cullberg-Ek, särskilt modern Birgit Cullberg, en märkesperson inom den europeiska dansen.

Genom hennes intensiva skapande, fritt från ideologiska bojor, har den svenska moderna dansen utvecklats från den tyska expressionismen till den engelska dramatiska dansen. Understödd av skandinaviska existentalister och fransk surrealism, fick den sitt uttryck i Eks ovanliga koreografiska bildspråk, både gåtfullt och universellt – alla hittar här någonting för sig själv. Idag är Ek ömsom på väg tillbaka till den dramatiska teatern, från vilken han kom som regissör i början av sin karriär, ömsom till den danskonst, vars uttryck han inte kan lämna. Bara teman och föreställningar växlar. Det är möjligt att existentalisten Ek nu återvänder till vardags filosofi just för att bygga broar till en ny publik.

Kungliga baletten dansar Eks "Apartment" som är ganska känd i Europa (den har satts upp också i Paris och München). "Apartment" var tänkt som en del av "Kungliga balettens" program "Den störste dansmästaren", tillägnat Balanchine tillsammans med "Allegro brillante" (med musik av Tjajkovskij och Stravinskij-Kilian). Fast det är svårt att föreställa sig en mer "antibalanchinsk" uppsättning än "Apartment".

"Apartments" invånare klär inte av sig nakna, men ingen kritiker kan undgå en ironisk kommentar till den bidé som är hjältinnans partner i en pas-de-deux. Eller till den pas-de-cinq som dansas med en dammsugare. Eller till det barn (en docka förstås, men hemskt ändå) som plockas ut ur gasspisen. Om det är svart humor - då är den svart i ordets fulla bemärkelse.

Det är inte konstigt att mästarens sinne förändras utan att hans koreografiska uttryck gör det. Förklaringen finns i den nämnda uppsättningen "Minnet" (det är företrädesvis kroppens minne). Många rörelser känns igen från "Giselle" 1982. Då gick Lagunas personlighet hela tiden "in i sig själv". "Apartments" invånare sjunker in i vardagen, de är koncentrerade på den. Den mest intressanta kärleksduetten är nästan ett uppreparande av samma episod i Eks "Törnrosa" – det första intima mötet mellan Auroras mor och far. För Ek är verktiteln "Apartment" en lek med ord; han kursiverar *apart*, det som skiljer människor i deras lägenheter. Vardagslivet leder till aggressivitet, förstör människans bästa egenskaper. Det ser man på kroppens rörelser som kommer ihåg och vet mycket mer är som kan sägas med ord.

Jag tror att Stockholmskoreografen Efva Lilja också skulle kunna skriva under på detta. Hon är professor vid Danshögskolan och koreograf i E.L.D. (Efva Lilja Dance Company). Hon låter inte vardagen tränga in i sina uppsättningar, frasen "här och nu" är inte på samma sätt aktuell för henne. Hennes värld består av fragment av medvetet och undermedvetet, verkligt och påhittat, det förflutna och framtiden.

Lilja är mycket lik Pina Bausch till utseendet (det gäller också stilen i några av hennes uppsättningar). Men i grunden är hon påverkad av amerikanska postmodernister från slutet av 1900-talet som Trisha Brown vilket inte är förvånande. Efter dansutbildning i Sverige, studerade hon hos Merce Cunningham och arbetade några år utomlands. Kom sedan tillbaka till Sverige och etablerade 1985 ett eget company i Stockholm. Liljas dansare har två gånger varit i Moskva och fått ett gott mottagande i pressen, trots att våra kritiker ofta möter sådana föreställningar med fördomsfullhet. Nyligen gav hon ut sin tredje bok "Danskonst i nöd och lust", lika reflekterande och lätt sorgsen som den första "Danskonst i språkets utmarker", men mer uppriktig i det svåra sökande efter ett eget tilltal.

Lilja, liksom hennes företrädare i Amerika och Europa, tycker inte alltid om traditionella scener. Hon arbetar med många olika miljöer: små slutna genomskinliga rum med färgat vatten som rinner utmed väggarna som i verket "Eldstad" eller på en samling flytande flottor som i "Drömmen". Hon inte bara tar ifrån sina dansare deras invanda scengolv, hon låter dem ibland släpa sig genom jord eller vada i vatten, eller ger dem en vertikal yta att röra sig på i stället för en horisontell. På Vasamuseet i Stockholm hänger hennes dansare i rep mot en vägg på hög höjd över det gigantiska skeppsskrovet och rör sig som bergsklättrare, cirkusartister, eller om man så vill som spindlar bakom riggen. Det är en

”performance” som förtrollar med en ovanlig rörelsefrihet och rytmik. Men det viktigaste är trots allt inte i den yttre formen.

I alla Efva Liljas arbeten som finns dokumenterade på video i olika miljöer – allt från moderna shoppingcentra till arktiska isvidder - märks en längtan efter det ännu icke förverkligade och det förflutna. Detta särskilt när äldre människor dansar i hennes föreställningar (liknande det man nu kan möta hos Pina Bausch, Jiri Kilian och Mats Ek). Lilja använder ofta filmiska impulser från en annan framstående svensk: Ingmar Bergman, som nu bor i avskildhet på en av skärgårdens trettioåtusen öar. Inte alla moderna koreografer har sin ”egen ö” men jag anser att Ek och Lilja tillhör de få utvalda.